

מבט מהיר על המגזר השלישי בישראל

גודל, מקורות מימון ופריסה של
ארגוני המגזר השלישי בישראל

המרכז הישראלי
לחקר המגזר השלישי
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
2005

מבט מהיר על המגזר השלישי בישראל*

מהו המגזר השלישי

המגזר השלישי הוא שם כולל לארגונים ללא כוונת רווח, ארגוני התנדבות וארגוני חברה אזרחית. הוא מכונה "שלישי" לאחר שני המגזרים הגדולים האחרים: המגזר העסקי והמגזר הציבורי. לקבוצת ארגונים זו תפקידים חברתיים רבים כגון: אספקת שירותים שאינם מסופקים במסגרות אחרות, ייצוג אינטרסים של קבוצות אוכלוסיה שונות, קידום דמוקרטיה השתתפותית, שמירה וטיפול ערכים של תרומה והתנדבות ופיתוח יוזמות וחדשנות חברתית.

במהלך ההיסטוריה של החברה בישראל, מילאו ארגוני המגזר השלישי (שנקראו בשמות שונים) תפקידי מפתח משתנים בהתאם לצרכי התקופה. אלה כוללים: **(1)** בניית תשתית למערך שירותי החינוך, בריאות ורווחה בתקופת טרום-המדינה; **(2)** השלמת שירותים חינוכיים במסגרת "מדינת הרווחה" ב-25-30 שנותיה הראשונות של המדינה; **(3)** פיתוח החברה האזרחית: מתן ביטוי לצביון הפלורליסטי של החברה, קידום קבוצות שונות, פעילות להעלאת נושאים חברתיים ופוליטיים חדשים לסדר היום הציבורי מאז סוף שנות ה-70. ארגוני המגזר השלישי בישראל ממשיכים למלא תפקיד חשוב בכל התחומים הללו.

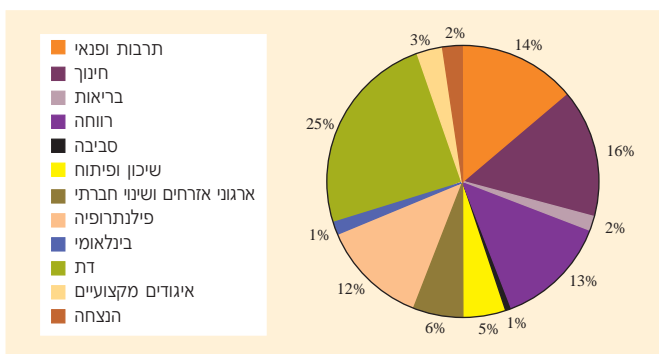
* מבוסס על נתונים מהמקורות הבאים:

1. מסד הנתונים של המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי, דוחות מסד הנתונים מהשנים 2003 ו-2004.
2. בנימין גדרון, מיכל בר וחגי כץ (2003). המגזר השלישי בישראל: בין מדינת רווחה לחברה אזרחית. קו אדום, הוצאת הקיבוץ המאוחד.

ארגוני המגזר השלישי

מבחינה משפטית, ארגוני המגזר השלישי (ארגונים ללא-כוונת-רווח) הם ארגונים פורמליים הרשומים בשלוש צורות עיקריות – עמותות, הקדשות, וחברות לתועלת הציבור. עד לסוף שנת 2004 נרשמו בישראל כ-40,000 ארגונים. בממוצע נרשמו בחמש השנים האחרונות (2000-2004) 1,687 ארגונים חדשים מדי שנה. ארגוני המגזר השלישי מסווגים לפי 12 תחומי פעילות. כ-80% מהארגונים עוסקים בחמישה תחומי פעילות: דת, חינוך, תרבות ופנאי, רווחה ופילנתרופיה

תרשים 1. שיעורי ארגונים רשומים לפי תחומים

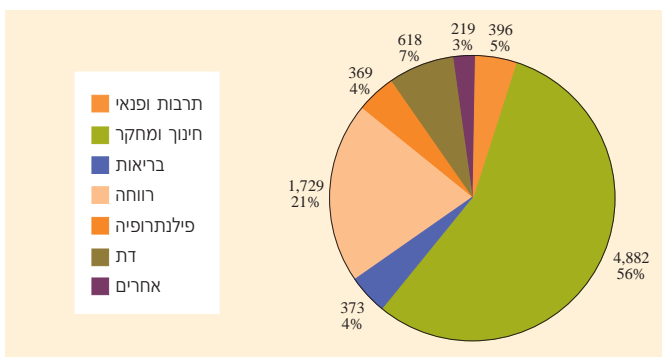
נתונים כספיים על פעילות המגזר השלישי בישראל

המגזר השלישי מהווה גורם משמעותי במשק הישראלי. חלקו בפעילות הכלכלית נמצא במגמת עליה לאורך זמן. חלקו בתוצר המקומי הגולמי עלה מ-6.5% בשנת 1995 ל-7.2% בשנת 2002. חלקו של השכר המשולם ע"י ארגוני המגזר (ללא קופות חולים) מכלל השכר המשולם במשק, עלה מ-7.6% בשנת 1998 ל-8.5% בשנת 2002. במסגרת פרסום זה נציג שני נושאים הנוגעים בפעילותו הכלכלית של המגזר השלישי: מימון ממשלתי ותשלומי שכר.

מקורות המימון של המגזר השלישי

הכנסות המגזר השלישי באות משלושה מקורות עיקריים: הכנסות עצמיות (מכירת שרותים ודמי חבר), מימון ציבורי ותרומות. אופן התפלגות ההכנסות משתנה בהתאם לתחומי הפעולה; מרכזיים ביותר הם חינוך ובריאות. חלק הארי של מימון תחומים אלו מגיע ממקורות ציבוריים ורק חלק מזערי מגיע מתרומות. לעומתם התחומים פילנתרופיה וארגונים בינלאומיים מקבלים למעלה מ-50% ממימוןם באמצעות תרומות. התחומים שנשענים בעיקר על הכנסות עצמיות הם איכות סביבה, תרבות ופנאי, וארגוני אזרחים ושינוי חברתי.

תרשים 2: הקצאות ממשלתיות לפי תחום פעולה בשנת 2002*
(במיליוני ש"ח)

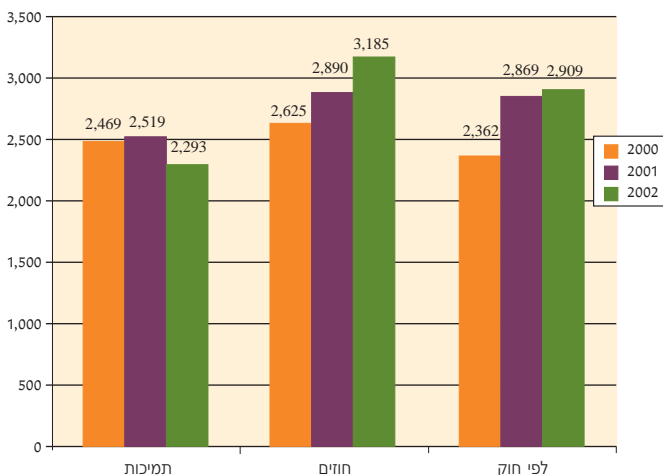
מימון ממשלתי

המימון הציבורי ניתן לארגוני המגזר השלישי במגוון דרכים. הוא ניתן בצורה ישירה (חוזים, מענקים) ובצורה עקיפה (פטורים מסיים, הקלות לתורמים למגזר). הוא ניתן על ידי רשויות ממלכתיות (משרדי ממשלה - ראה תרשימים מצורפים), רשויות מקומיות וגורמים ציבוריים נוספים כגון: הסוכנות היהודית.

מרבית המימון הממשלתי לארגוני המגזר השלישי מתבצע באמצעות 3 סוגי הקצאות עיקריים: תמיכות - בהתאם להחלטת משרד ממשלתי, תשלומים על פי חוק, ותשלומים על פי חוזים. קיימת מגמת של גידול ניכר בתשלומים בגין חוזים ולפי חוק, כפועל יוצא של המגמה להעברת שרותים ציבוריים מידי הממשלה למגזר השלישי. בהיקף התמיכות לעומת זאת ניכרת מגמת ירידה.

* לא כולל העברות של המועצה להשכלה גבוהה, תשלומי ביטוח לאומי והעברות לקופות חולים

תרשים 3: הקצאות ממשלתיות לפי סוג תשלום במחירי 2002* (במיליוני ₪)

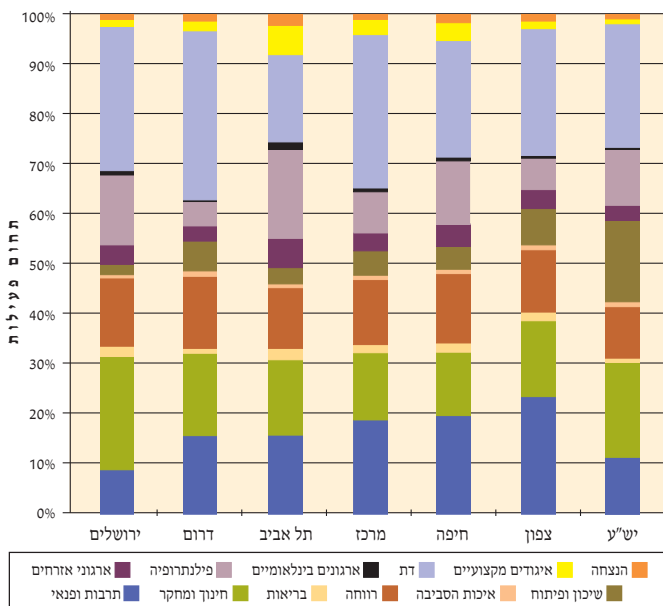

פריסה מחוזית של ארגוני המגזר השלישי בישראל

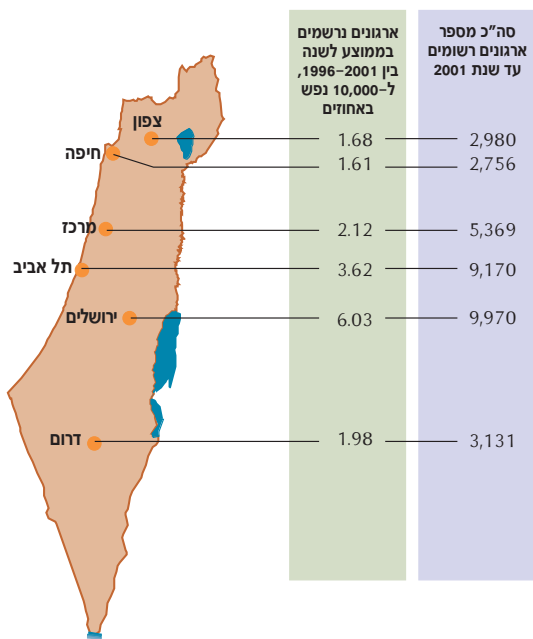
המחוזות הגדולים ביותר מבחינת מספר עמותות הם **תל אביב ירושלים** בשל מעמדם המרכזי בתחומי שירותים ועסקים. בירושלים משקל העמותות הדתיות הוא כ-50% ואילו ב**מחוז תל אביב** רק 31% ורובן ממוקמות בבני ברק. בעוד **מחוז ירושלים** מאופיין בריבוי ארגוני חינוך ודת הרי ב**מחוז תל אביב** בולט חלקן של קבוצות אזרחים וארגוני שינוי חברתי, פילנתרופיה ואיגודים מקצועיים.

במחוזות הצפון והדרום קיימת עלייה חדה ברישום ארגונים חדשים משנת 1995 ואילך. **מחוז חיפה** למרות היותו מחוז עירוני הוא המחוז הקטן ביותר מבחינת מספר עמותות. יותר ממחצית הארגונים הערביים ממוקמים ב**מחוז הצפון**. (ראו תרשימים 4 ו-5 בדף הבא).

תרשים 4: התפלגות מחוזית של ארגונים רשומים לפי תחום פעולה

תרשים 5: סה"כ מספר ארגונים רשומים ומספר ממוצע לשנה ל-10,000 נפש, במחוזות

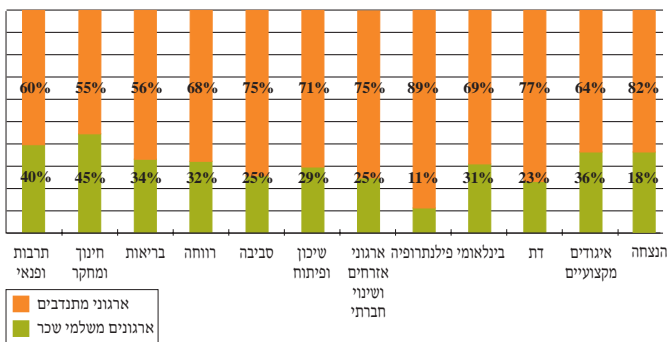

שכר והתנדבות

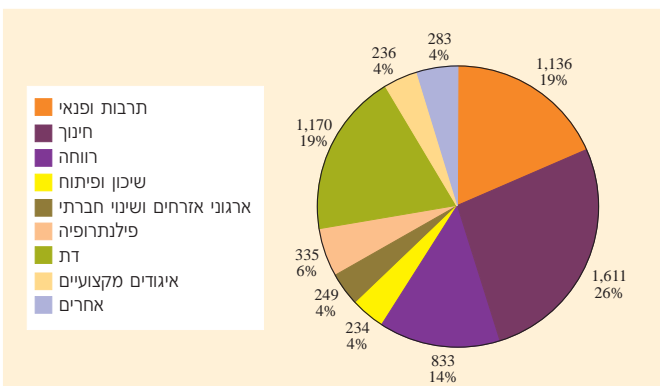
רק 29.6% מכלל הארגונים הפעילים במגזר השלישי מעסיקים עובדים בשכר. 70% הנותרים פועלים רק באמצעות מתנדבים. מנתון זה ניתן ללמוד על המקום החשוב שממלאים המתנדבים בפעילות החברה האזרחית בישראל.

בשנים 1998-2002 חל גידול ריאלי של 21.8% בהיקף השכר ששילמו ארגוני המגזר השלישי. חלקו של השכר המשולם ע"י המגזר עלה מ- 7.6% ל-8.5% מכלל השכר המשולם במשק. היקף השכר המשולם בשנת 2002 (ללא קופות חולים) היה כ-17 מיליארד ש"ח. מרבית הארגונים המשלמים שכר פועלים בתחומי החינוך, הדת, תרבות ופנאי ורווחה.

תרשים 6. התפלגות הארגונים הפעילים לפי תחום פעילות על פי ארגונים משלמי שכר וארגוני מתנדבים

תרשים 7: ארגונים משלמי שכר לפי תחומי הפעילות (2002) במספרי ארגונים ובאחוזים

פרסומי המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי

רשימת פרסומים אחרונים

א. זיידאן, (2005). התנדבות, תרומות ועמדות כלפי ארגונים בחברה הערבית – פלסטינית בישראל: בחינה מחודשת.

מ. בליסקין, (2005). התארגנות קהילתית לאספקת שירותים ומשמעויותיה לתכנון העירוני. סדרת עבודות בתהליך.

א. בראונר, (2004). דפוסים של סטייה בארגוני מלכ"ר. סדרת עבודות בתהליך.

ב. גדרון, י. אלון, ר. בן-נון, (2004). דו"ח מסד הנתונים של המגזר השלישי בישראל 2004: פריסה מחוזית של המגזר השלישי בישראל, תשלומי שכר בארגוני המגזר השלישי.

ב. גדרון, מ. בר, ח. כץ, (2003). המגזר השלישי בישראל – בין מדינת רווחה לחברה אזרחית. ת"א, הוצאת הקיבוץ המאוחד, סדרת "הקו האדום".

י. גל-נור ואחרים, (2003). הוועדה לבדיקת תפקידי המגזר השלישי בישראל והמדיניות הננקטת כלפיו – דוח מסכם. אנגלית / עברית

ב. גדרון, י. אלון, ר. בן-נון, (2003). דו"ח מסד הנתונים של המגזר השלישי בישראל: דפוסים רישום של ארגונים, הקצאות ממשלתיות, ארגוני רווחה.

ר. מנו-נגרין (עורכת) (2003). מחקרים על המגזר השלישי – חוברת הכנס השנתי החמישי.

ל. כהן, (2003). עסקים וקהילה – פרידיגמות חדשות. סדרת עבודות בתהליך.

מ. שריר, (2003). מסדים לבחינת ההצלחה של מיזם חברתי-תוצר יזמות יחידנית. סדרת עבודות בתהליך.

א. יקוביץ, מ. נפתלי, ב. גדרון, ו. בר-מור, (2002). הנהלות ציבוריות של ארגוני המגזר השלישי בישראל: מאפיינים והיבטים מבניים, תפקודיים וארגוניים.

י. גבאי, א. אבריק, (2002). מבנה השכר במוסדות ללא כוונת רווח בישראל.

קווים לדמותה של החברה האזרחית בישראל – חוברת הכנס השנתי הרביעי, 2001.

א. רייכל, ב. גדרון, נ. שני-גמליאל, (2000). אחריות חברתית של עסקים בישראל.

המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי

המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי הוקם בשנת 1997 במטרה לפתח ידע בנושא ארגונים ללא כוונת רווח. המרכז פועל לייזום וריכוז של מחקרים העוסקים בהיבטים שונים של המגזר השלישי בישראל, פיתוח ידע על מכלול הגורמים המרכיבים את המגזר השלישי: ארגונים ללא כוונת רווח, פעילויות פילנתרופיות והתנדבות. ופיתוח הדיון האקדמי והציבורי בסוגיית המדיניות כלפי המגזר השלישי.

הנתונים המופיעים בפרסום מבוססים על ממצאים וניתוחים של מסד הנתונים של המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי. המסד מהווה את הגורם היחיד בישראל שבו נערך איסוף מידע שיטתי לגבי ארגוני המגזר השלישי והחברה האזרחית בישראל. הנתונים עומדים לרשות חוקרים, אנשי מקצוע ומקבלי החלטות, לצרכי מחקר ולצרכים יישומיים. המסד מספק נתונים על המגזר השלישי בישראל על פי הזמנה. לקבלת פרטים נוספים ניתן לפנות למשרדי המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי.

המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי

ת.ד. 653 באר-שבע 84105 • טל. 08-6472323 • פקס. 08-6477607

דואר אלקטרוני: ictr@bgu.ac.il • www.bgu.ac.il/ICTR/

עיצוב גרפי: ניצה יוגב • הודפס ביחידת הדפוס, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב